

למידה דיגיטלית – תמונת מצב תשע"ז

תקציר מנהלים

מסמך זה מסכם את תשובות המוסדות לשאלון המיפוי ללמידה דיגיטלית במוסדות להשכלה גבוהה. השאלון נשלח למוסדות בספטמבר 2016 במטרה ליצור תמונת מצב מקיפה של נושא הלמידה הדיגיטלית¹ במוסדות, כצעד ראשון בהבנת הצרכים, המגמות והרצונות של המוסדות וכבסיס לבניית מדיניות ורגולציה לנושא.

נתוני הגשות:

לשאלון זה קיבלנו תגובות מ-49 מוסדות (מתוך 63). מתוכן:

- 41 ששלחו קובץ תשובות (מלא יותר או פחות)
- 8 תשובות מייל קצרות (שאינן קורסים דיגיטליים)

במרבית המוסדות שענו על השאלון קיים לפחות קורס דיגיטלי אחד. שני המוסדות המובילים בכמות הקורסים הדיגיטליים הנם המכללה האקדמית הרצוג עם 134 קורסים והמכללה האקדמית בית-ברל עם 130 קורסים מקוונים בלמידה מלאה מרחוק. גם לאוני חיפה ישנה כמות גדולה של קורסים דיגיטליים-114, ולמכללות גורדון, אוהלו ודוד ילין יש כ-70 קורסים מקוונים. לעומתם, למוסדות כדוגמת הטכניון, אוני' תל אביב והאוני' העברית יש כ-25 קורסים מקוונים כל אחד.

באשר לגורמי הפקה, תמיכה וטכנולוגיה, במרבית המקרים יוזמת והפקת הקורס נעשית על-ידי המרצים. קיימות מספר דוגמאות של התקשרויות עם חברות הפקה.

עוד עולה מן התשובות כי קיים מגוון של קורסים מקוונים, הן מבחינת תחומים והן מבחינת סוג הקורסים. הקורסים הדיגיטליים מתפרשים על מגוון תחומים - ממדעי הרוח דרך חברה, ועד למדעי הטבע והחיים. מדובר בקורסי חובה, בחירה, מבואות, וקורסים מתקדמים. מרבית הקורסים הנם קורסים לתואר ראשון, חלק קטן יותר לתואר שני. רק במדרשת פיינברג (מכון וייצמן) ישנה התייחסות לאפשרות לקחת קורס בחירה במסגרת תואר שלישי מאתר Coursera.

בנוגע לאופן השימוש, המוסדות התייחסו בתשובותיהם לשימוש פתוח ושימוש פנימי בקורסים הדיגיטליים. מהתשובות עולה כי קיימים מספר מוסדות שפיתחו או פועלים לפיתוח קורסי MOOC שיהיו בשימוש פתוח (האוני' העברית, אוני' תל אביב, הטכניון, אוני' חיפה, מכללת אורנים, מכללת הרצוג, המרכז הבינתחומי, מכללת ספיר ועוד). עם זאת, השימוש הרווח בקורסים דיגיטליים הנו שימוש פנימי של המוסדות בקורסים ייעודיים של המוסד עצמו.

נוסף על כך, קיים היבט מעניין של השימוש הפנימי והוא השימוש של מוסד בקורסים של מוסדות אחרים. פה ניתן להבחין בין שני סוגים של שימוש: סוג ראשון של שימוש הוא לימוד קורסים של מוסדות אחרים במוסד עצמו, במצב כזה נעשה עיבוד לקורסים והתאמת תכנים ובהוראה במתכונת משולבת (קיים באוניברסיטה העברית ובקריה האקדמית אונו). סוג שני הוא של מוסדות המאפשרים לסטודנטים לקחת קורסי MOOC ולהכיר בהם כקורסי בחירה עם קרדיט. שני סוגי השימוש במוסדות אלו לא נעשה במסגרת הסדרים, מכיוון שמדובר בקורסים שהנם לשימוש פתוח (MOOCs ב-Coursera וב-edX).

¹ לשם הבהרה - במסמך זה ובשאלונים שנשלחו - אנו מתייחסים ב"קורסים דיגיטליים" לקורסים אקדמיים אשר קיימים בפורמט וידאו מלא, ובעיקרון מאפשרים לסטודנט לצפות ולהשתתף בקורס המלא מרחוק (הכוונה הן לקורסים המהווים תחליף לקורסים פרונטליים והן ללמידה מעורבת. יש להדגיש כי לא מדובר בהקלטות פשוטות של הרצאות מהקורס הפרונטלי, אלא בקורס הנערך במלואו באופן מקוון)

מבחינת אחוזי מעבר והציונים, המעידים על איכות הלמידה, רוב המוסדות העידו כי לא ניכר הבדל בין קורסים פרונטליים לקורסים מקוונים ולדידם הבדל כזה לא קיים. כמו כן, ישנם מחקרים הנעשים במוסדות, לדוגמה- באוניברסיטה העברית, המצדדים בטענה זו.

עוד עולה מתשובות המוסדות כי במספר היבטים התנהלות המוסדות עם קורסים דיגיטליים זהה או דומה מאוד להתנהלות עם קורסים פרונטליים:

- הקרדיט הניתן על קורסים מקוונים זהה לקרדיט הניתן על קורסים פרונטליים.
- בתחום מדיניות תגמול המרצים, לרוב מוחלט מדיניות של פיתוח קורס חדש או התייחסות כשעות הוראה פרונטליות.
- בתחום הערכה ובקרת איכות, נעשה שימוש באותה מערכת הקיימת לקורסים הפרונטליים (סקרי הוראה וכו'). לצד זאת קיימת מודעות כי ישנו צורך במערכת שונה, וישנם מוסדות שפועלים לפיתוחה, כמו מכללת גורדון שפיתחה מחוון ייעודי ופעלה להערכת 70 הקורסים המקוונים המנהלים במוסד.
- הערכה מסכמת לקורס נעשית לרוב במבחן בכתב במוסד, יש כמה מוסדות חלוצים שהתחילו לשלב מדדי הערכה נוספים לציון, המתייחסים בין היתר גם לתהליך הלמידה לאורך הקורס המקוון כמו השתתפות בפורומים והערכת עמיתים, כדוגמת מכללת דוד ילין.

מבחינת מדיניות, מוסדות רבים הצהירו על כוונות לעבוד בשנה"ל תשע"ז על גיבוש מדיניות בנושא למידה דיגיטלית. עם זאת, ישנם כמה חלוצים - מוסדות שכתבו וקבעו מסמכי מדיניות ונהלי רגולציה קבועים לאישור פיתוח והעברה של קורסים דיגיטליים (כדוגמת מכללת ספיר, מכללת הרצוג, אוני' חיפה, אוני' תל אביב).

בין כלל המוסדות החלוצים והמתקדמים בנושא ניתן לזהות מקום נכבד למכללות לחינוך. מרביתן רואות בשימוש בהוראה מקוונת ובכלים דיגיטליים שונים את הדרך הנכונה להכשיר את מחנכי ומחנכות העתיד ולכן כבר נמצאות בשלבים מתקדמים של פיתוח קורסים ומדיניות בנושא הוראה מקוונת.

- האם במוסדכם יש קורסים דיגיטליים כנ"ל?
 - o כמה?
 - o באילו תחומים?
 - o מהו סוג הקורסים? (חובה / בחירה; מבוא / מתקדמים; תואר ראשון/שני/שלישי; ...)
 - o מזה כמה שנים?
- מיהם הגורמים שהפיקו את הקורסים?
- האם קיים מרכז תמיכה לנושא? האם יש סיוע מוסדי למרצים בליווי הקורס – טכנולוגי? פדגוגי? אנא פרטו מהן יכולות המוסד ומרכז התמיכה בנושא.
- על איזו טכנולוגיות / פלטפורמות נמצאים הקורסים?

התוצאות:

ברבים מן המוסדות קיימים קורסים דיגיטליים.

התשובות נעו על מנעד רחב, בין קורסים דיגיטליים כפי שאנו הגדרנו ועד לקורסים פרונטליים שיש להם אתר קורס והמוסד רואה בזאת היבט מקוון. עם זאת, ישנה מגמה של פיתוח קורסים מקוונים במלואם, שקיימים כיום ברוב המוסדות.

דוגמאות למספרים –

דוגמאות לכמות קורסים דיגיטליים ממוצעת		המוסדות המובילים בכמות הקורסים הדיגיטליים					
אונ' בן גוריון	אונ' תל-אביב	מכללת גורדון	מכללת אוהלו	מכללת דוד-ילין	אונ' חיפה	המכללה האקדמית בית-ברל	המכללה האקדמית הרצוג
25 קורסים דיגיטליים.	29 קורסים דיגיטליים ² .	כ-70 קורסים מקוונים, 40 קורסים המשלבים אייפד 1:1, 12 קורסים של טכנולוגיה מתקדמת.	כ-70 קורסים דיגיטליים בשנה"ל תשע"ז.	כ-80 קורסים דיגיטליים בשנה"ל תשע"ז.	114 קורסים דיגיטליים פעילים.	בשנה"ל תשע"ו התקיימו 130 קורסים מקוונים בלמידה מלאה מרחוק ו-38 קורסים היברידיים-לא בפורמט וידאו מלא.	המכללה מפעילה 134 קורסים מקוונים בלמידה מלאה מרחוק.

הקורסים הדיגיטליים מתפרשים על מגוון תחומים - ממדעי הרוח דרך חברה, משפטים וחינוך ועד למדעי הטבע והחיים. מדובר בקורסי חובה, בחירה, מבואות, וקורסים מתקדמים. רוב המוסדות לא ציינו האם מדובר בקורסים לתואר שני/ראשון, אולם ניתן לשער כי ברובם מדובר בתואר ראשון.

דוגמאות למוסדות שציינו קורסים לתארים מתקדמים הם:

- מכללת אורט בראודה- מתוך 12 קורסים מקוונים: 4 קורסים לתואר שני, 8 קורסים לתואר ראשון.
- אונ' חיפה- תשע"ו: 64 קורסי ב"א, 17 קורסי מ"א.
- האונ' העברית- 7 קורסים לתואר שני לתלמידי חו"ל במסגרת תואר חצי מקוון של מכון מלטון.
- מכללת גורדון- צוין כי הקורסים הדיגיטליים הם גם לתואר ראשון וגם לתואר שני.
- מכללת אורנים-קיימים 55 קורסים דיגיטליים לתכניות תואר ראשון ושני, כולל MTeach.
- מכללת דוד ילין-צוין כי הקורסים הדיגיטליים מתקיימים בתוכניות לתואר ראשון ובמגוון התכניות לתואר שני.
- מכללת הרצוג- 134 קורסים דיגיטליים, מתוכם 107 קורסים לתואר ראשון ו-27 לתואר שני.

² מטעם שני הגופים - Virtual TAU ו-TAU Online.

ברוב כמעט מכריע של הקורסים, המרצים הם אלו שיזמו והפיקו את הקורס, בדרך כלל בליווי ושיתוף פעולה עם המרכז לקידום הוראה/הוראה מתוקשבת. כן ישנם מקרים של **התקשרויות עם חברות הפקה** שונות (כפי שמפורט להלן) אבל בכל מקרה המוסד הוא מי שהיה אחראי על התכנים, הפיקוח והבקרה ואישור הקורס לשימוש במוסד.

דוגמאות להתקשרויות:

- אוני אריאל- ארבעה קורסים הופקו בשיתוף ותמיכה של חברת ELNET, תמיכה וסיוע ע"י החברה. קורס נוסף בשיתוף עם מכון מגליים (מרכז למידה ירושלים הקדומה)
- האוני העברית- הפקת קורסי שפה על-ידי חברת e-teacher.
- הקריה האקדמית אונו – עושה שימוש בקורסים דיגיטליים שהופקו על-ידי חברת Knowledge (to People):
 - 4 קורסים בפקולטה למנע"ס: מבוא למחשב אישי, דיני עבודה ויחסי עבודה, משפט עסקי, מערכת המשפט בישראל.
 - מכינות: בכל מכינה מועברים קורסים בפורמט דיגיטלי, כ-3 קורסים. הנושאים הם: מתמטיקה, מבוא למקורות המשפט, אנגלית, מדע וטכנולוגיה
- המרכז האקדמי לב- עושה שימוש בקורס דיגיטלי שהופק על-ידי חברת Knowledge to People. הקורס נקרא "יישומי מחשב בניהול". הוא חלק מתוכנית הלימודים ומקנה קרדיט אקדמי. הרישיון שנקנה מאפשר למרכז האקדמי לב לבקש התאמות ושינויים בקורס, מעת לעת, לטובת הסטודנטים ורמת הקורס.
- אקדמיית אלקאסמי- מתשובת המכללה לשאלון, צוין כי שני הקורסים המקוונים הקיימים במכללה הופקו בפרויקט של מרכז TEC (טכנו', חינוך ושונות תרבותית) במסגרת מכון מופ"ת, בו משתתפת מכללת אלקאסמי יחד עם 7 מכללות נוספות בארץ (סמינר הקיבוצים, בית ברל, תלפיות, המכללה הערבית חיפה, דוד ילין, מכללת קיי, אוהל).

במרבית המוסדות שענו, **קיים מרכז הוראה מתוקשבת/פיתוח הוראה** (המרכז מכונה בשמות שונים) אשר מספק סיוע פדגוגי וטכנולוגי למרצים בהפקת הקורס. למרות קיומו של מרכז כזה, לרוב המוסדות לא קיימת התשתית המלאה להפקת קורסים.

עם זאת, ישנם מספר מוסדות שהנם בעלי יכולת הפקה ברמת מתקדמת, לפי עדותם - הטכניון, אוני חיפה, קריית אונו, אוני ת"א, האוני הפתוחה.

במרבית המוסדות אם קיימים קורסים דיגיטליים הם נמצאים על **פלטפורמת Moodle**.

פלטפורמות נוספות שבשימוש:

- edX – עתידים להשתמש בפלטפורמה: מכללת הרצוג, מכללת ספיר, הטכניון, אוני חיפה, אוני תל אביב, אוני בן גוריון, אוני בר אילן, מכללת שנקר, המכון הטכנולוגי חולון, המרכז הבינתחומי.
- Coursera - הטכניון, האוני העברית, אוני תל אביב, המרכז הבינתחומי.
- אופל (OPAL)- סביבת הלמידה המבוססת על מערכת moodle- האוני הפתוחה.

אמצעים טכנולוגיים נוספים בהם נעשה שימוש:

- Google drive
- Zoom – שיעורים מקוונים.
- WEBEX – מכללת ספיר- הוראה סינכרונית עבור סטודנטים של המכללה השוהים בחו"ל במסגרת תכנית לימודים בעבודה סוציאלית והן במצבים של איום בטחוני.

מדיניות המוסד

השאלות:

- האם קיימת מדיניות במוסד באשר לנושא הקורסים דיגיטליים? (כן/לא)
 - אם לא-
 - האם מתוכננת התייחסות לנושא בתוכנית החומש?
 - אם כן-
 - מהם קווי המדיניות בתחום?
 - האם קיימת התייחסות לכך בתוכנית החומש?
 - מהי הרגולציה הקיימת בנושא?
 - האם קיים לנושא תקציב ייעודי?

התוצאות:

מבחינת מדיניות, מוסדות רבים הצהירו על כוונות לעבוד השנה על גיבוש מדיניות בנושא למידה דיגיטלית. בנוסף, רובם ציינו כי הם רואים בכך חשיבות רבה. עם זאת, ישנם כמה חלוצים בעניין, מוסדות שכבר כתבו וקבעו מסמכי מדיניות ונהלי רגולציה קבועים לאישור פיתוח והעברה של קורסים דיגיטליים (כמפורט במסגרת).

בין כלל המוסדות החלוצים והמתקדמים בנושא ניתן לזהות מקום נכבד למכללות לחינוך. מרביתן רואות בשימוש בהוראה מקוונת ובכלים דיגיטליים שונים את הדרך הנכונה להכשיר את מחנכי ומחנכות העתיד ולכן כבר נמצאות בשלבים מתקדמים של פיתוח קורסים ומדיניות בנושא הוראה מקוונת.

דוגמאות/נק' מסוימות שבלטו במדיניות:

- מכללת סמינר הקיבוצים- במכללה קיימת כוונה להעביר את מרבית קורסי המבוא ההמוניים לפורמט של "קורסים דיגיטליים", שיילמדו במתכונת מעורבת כדי לשמר רמה מסוימת של יחסי גומלין בין הסטודנטים למרצים במהלך הלמידה.
- מכללת ספיר- קיים (ונשלח אלינו) נוהל הוראה בקורסים מקוונים שהנו מסמך מדיניות מפורט בכל הנוגע ללמידה דיגיטלית הכולל הגדרות מהו קורס מקוון, כיצד מתוגמלים המרצים, מהי הרגולציה הדרושה.
- מכללת הרצוג- קיים (נשלחו אלינו קטעים ממנו) מסמך מדיניות מפורט בכל הנוגע ללמידה דיגיטלית הכולל הגדרות מהו קורס מקוון, כיצד מתוגמלים המרצים, מהי הרגולציה הדרושה.
- אוני' חיפה- האוני' הגדירה שישה קווי מדיניות ורגולציה בתחום. הנקודה המעניינת ביותר היא האמירה הברורה כי יש לעודד המרתם של קורסי שירות (הנלמדים במספר גדול של חוגים) לקורסים דיגיטליים. משאר קווי המדיניות עולה כי הנהלים החלים על קורסים אקדמיים הנלמדים בכיתה (מבחינת תקנונים, תגמול מרצים, ניקוד) חלים גם על קורסים מקוונים. בנוסף, מצוינת ההגבלה על כמות הקורסים הדיגיטליים והתניה באישור של ראש החוג וועדת ההוראה.
- אוני' תל אביב- האוני' הגדירה שלוש מטרות מרכזיות בנושא הלמידה הדיגיטלית. המטרות מכוונות לשלושה כיוונים: הסגל- לקדם ולהטמיע את נושא ההוראה הדיגיטלית, איכות הוראה- להשתמש בלמידה דיגיטלית כמנוף להשבתת ההוראה האקדמית, תרומה לחברה (ישראל ובעולם) על-ידי הנגשת ידע לציבור הרחב.
- מכללת אוהלו מובילה מהלך לפיו עד 20% מהקורסים בחוגים השונים ילמדו במתכונת של הוראה מקוונת.
- מכללת עזריאלי- כחלק מפעילות ועדת ההוראה במכללה הוקמה תת ועדה שהגדירה מטרות, יצא "קול קורא" בנושא לכלל המרצים ונבחרו שני קורסים לבחינה בשנת הלימודים הקרובה. התהליך ימשיך להיות מלווה על ידי תת הוועדה בשנה הקרובה, הליווי של הקורסים ימשך כבסיס לגיבוש מדיניות בנושא.
- מכללת אורט בראודה- קיימת הגדרה של קורס מקוון דרך הרכיבים שקורס כזה חייב לכלול (חומרים מקוונים, הפעלות בכמות נאותה, קבוצות דיון וכללים להתנהלות במהלך הקורס). כמו כן, מוגדר תהליך הרגולציה לאישור/לימוד קורס מקוון הכולל מעבר של הליך נאות לאישור הקורס במסגרת המחלקה. הכולל הגשת הצעה לראש המחלקה, קבלת אישור מחלקתי (אישור הכנה ואישור הפעלה) וסיכום הקורס על-ידי המרצה.
- המרכז האקדמי פרס- עושים השנה ניסוי, שתוצאותיו יכוונו את המדיניות.

כמו כן, ברוב המוסדות הוקצב תקציב ייעודי לנושא, אך לרוב לא היה פירוט של גובה התקציב.

שימוש והיקף

השאלות:

- האם הקורסים הם רק בשימוש פנימי או גם לשימוש פתוח יותר?
 - o לגבי השימוש הפנימי:
 - האם מדובר בשימוש אינדיבידואלי של הסטודנטים מרחוק (כ- distance learning) או האם מדובר במודל של "כיתה הפוכה" (flipped classroom) או "לימוד משולב" ("blended learning")? (או גם וגם?)
 - האם ניתן על הקורס קרדיט אקדמי? אם כן, מהי שיטת ההערכה (בחינות ואמצעים אחרים) הנהוגה?
 - o אם גם בשימוש פתוח – מהם קהלי היעד העיקריים? האם פתיחות כללית או לפי הסכמים? (אנא פרטו סוגי ההסכמים)
- מהו אחוז ומספר הסטודנטים במוסד, אשר לומדים לפחות קורס דיגיטלי אחד לקרדיט אקדמי? (אם יש פילוח לפי תואר ראשון / שני / שלישי ו/או לפי תחומים אנא ציינו)
- איזה מרכיב מהווים קורסים כני"ל מתכנית הלימודים?
- האם במוסדכם משתמשים בקורסים דיגיטליים של מוסדות אחרים בארץ ובעולם? כיצד ואילו? האם לקרדיט או כעזר למידה? האם יש הסכמים מוסדיים שלכם מול מוסדות אחרים על מנת לאפשר זאת? אם כן אנא פרטו.
- מהם אחוזי המעבר בהצלחה של קורסים הדיגיטליים השונים? אנא פרטו ככל שניתן.
 - o האם יש הבדל משמעותי ביחס לאחוזי מעבר של קורסים פרונטליים?
 - האם סטודנטים ביני"ל משתמשים בקורסים כני"ל?
 - o אם כן, כמה?
 - o האם לקרדיט?
- האם קיימת מערכת הערכת יעילות/איכות הקורסים הנ"ל? אם כן- כיצד נעשית ההערכה?

התוצאות:

באופן די גורף הקורסים הדיגיטליים של המוסדות הם לשימוש פנימי בלבד. מוסדות אשר קיים בהם שימוש חיצוני, מפורטים במסגרת. כמו כן, ישנם מספר מוסדות שציינו כי בעתיד הם מתכוונים לפתוח לשימוש רחב יותר באמצעות קורסים בפורמט MOOC (מכללת אורנים, מכללת הרצוג, המרכז הבינתחומי, מכללת ספיר).

הדוגמאות שציינו שימוש פתוח:

- האוני' העברית - קיימים קורסים פתוחים לקהלים מגוונים, שאינם מקנים קרדיט אקדמי על פלטפורמת Coursera. בקורסים הפתוחים לקהל הרחב בעת הזו 34,881 הפכו ללומדים פעילים, מהם 32,303 תלמידים שאינם מישראל.
- אוני' בן גוריון- באוניברסיטת בן גוריון אין קורסים פתוחים לקהל הרחב. עם זאת, לקורס " שימוש וטיפול בבעלי חיים במחקר" שפותח באוניברסיטה נרשמים גם קהלים שאינם שייכים לאוניברסיטה. אנשים אלו מקבלים גם את תעודת ההסמכה לאחר שעוברים את הבחינות בקורס בצורה מקוונת ושיחה משלימה עם מרצה של הקורס.
- אוני' תל אביב- חברת TAU Online – חברת בת של האוניברסיטה, שאחראית על פיתוח קורסים לסטודנטים מחוץ לאוניברסיטה. החברה פועלת לדוגמה בערוצים הבאים- "תיכון אקדמי מקוון" (צבירת קרדיט אקדמי בכפוף לבחינה בקמפוס של תלמידי תיכון שלוקחים קורס מקוון), פיתוח קהילת EdTech, מרכז מחקר בתחום הלמידה ועוד.
- הטכניון- פותחו MOOCs ל-Coursera- פתוחים לקהל הרחב ללא תשלום. בנוסף קורסים שפותחו במסגרת פרויקט TEMPUS פתוחים לכל המוסדות השותפים בפרויקט.

באשר לשימוש הפנימי, קיימים **מגוון השימושים השונים**: אינדיבידואלי, "כיתה הפוכה" ו"לימוד משולב". כן ניכר כי המוסדות מכירים את המושגים השונים ואת השיטות השונות, וכל מוסד בוחר בהתאם לצרכיו. לשימוש אינדיבידואלי בקורסים ישנם יתרונות מצד הסטודנטים של חיסכון בזמן ויכולת למידה עצמאית בקצב אישי. עולה מהמוסדות, כמו מכללת הרצוג למשל, שאכן תלמידים מנצלים עד תום את האפשרות לקחת קורסים המתנהלים בשיטה זו. מנגד, קיימים מוסדות כמו מכללת סמינר הקיבוצים המעוניינים לשמר אינטראקציה עם הסטודנטים ורואים בכך חלק מהותי בתהליך הלמידה, לכן מעדיפים לפעול בשיטת "כיתה הפוכה"/"לימוד משולב".

יש לציין אולי את ההסתייגות של מכללת לוינסקי מקורסים בפורמט וידאו מלא. בתשובתם לשאלון הביאו דוגמאות למחקרים שתומכים בפדגוגיות פעילות.

בכל התשובות עולה כי קורסים מקוונים נלמדים **לקרדיט**. בנוסף, הקרדיט שקורסים אלו מקנים זהה לקרדיט שמקנה קורס פרונטלי. לרוב, **שיטת הערכה בקורס דיגיטלי** היא בעזרת מבחן מסכם הנעשה בכתב במוסד (בדומה לשיטת ההערכה בקורסים פרונטליים). בחלק מהמוסדות קיימת גם הערכה על התהליך וההשתתפות לאורך הקורס המקוון- כמו השתתפות בפורומים, תרגילים ועבודות בית. במכללת דוד ילין למשל נעשה גם שימוש בהוראת והערכת עמיתים כחלק ממדדי ההערכה.

באשר **לשאלת אחוז ומספר הסטודנטים במוסד** אשר לומדים לפחות קורס דיגיטלי אחד לקרדיט אקדמי, היו מגוון תשובות: מאחוזים גבוהים מאוד של סטודנטים שלוקחים לפחות קורס אחד מקוון (כ-75% במכללת אורנים) ועד לאחוזים בודדים (13% במכללת אורט בראודה). מספר מוסדות (מכללות לרוב) ציינו את אימוץ השימוש בקורסי אנגלית מקוונים החל משנה"ל הקרובה בעקבות החלטת מ"ג, מה שיעלה את המספר של סטודנטים הלוקחים קורסים מקוונים.

דוגמאות למוסדות שציינו אימוץ קורסי אנגלית מקוונים:

- הקריה האקדמית אונו- כלל הסטודנטים ילמדו את קורסי האנגלית המקוונים בהתאם להנחיות/המלצות מ"ג.
- סמי שמעון- עושים שימוש בקורסים מקוונים ברמות השונות של אנגלית ללא נ"ז, עפ"י החלטת מ"ג.

למרות שלא ניתנו תשובות ברורות באשר **למרכיב הקורסים הדיגיטליים** מתוך תכניות הלימודים, ניכר כי לא מדובר במרכיב גבוה. עם זאת, קיימים מוסדות המחייבים כחלק מתוכניות הלימודים לקחת כמות מסוימת של קורסים מקוונים. מנגד, קיימים מוסדות המגבילים את היקף הקורסים הדיגיטליים בתוכנית לימודים.

דוגמאות להגבלה/הגדרת חובה:

- מכללת הרצוג – עפ"י מדיניות המכללה מחייבים לקחת קורס למידה מרחוק במהלך התואר, ומאפשרים עד כ-20% מהקורסים בלמידה מקוונת מלאה.
- מכללות דוד ילין ואורנים- כל מכללה (בנפרד) מגדירה חובה לסגל דווקא: המכללה מחייבת כל חוג ותכנית/מסלול להציע לפחות קורס דיגיטלי (שניים או אחד, בהטעמה).
- באוני' העברית ישנה הגבלה של לכל היותר קורס אחד במסגרת לימודי החובה וקורס אחד במסגרת "אבני פינה" (העשרה).
- אוני' חיפה- כמות הקורסים הדיגיטליים לא תעלה על 50% בתוכנית לתואר ראשון ו-33% בתואר שני.

מבחינת שימוש בקורסים מקוונים של מוסדות אחרים, קיים פירוט במסגרת. השימוש במוסדות אלו לא נעשה במסגרת הסדרים, מכיוון שמדובר בקורסים בשימוש פתוח (MOOCs ב-Coursera וב-edX). כמו כן, ניתן להבחין בין שני סוגים של שימוש: סוג ראשון של שימוש הוא לימוד קורסים של מוסדות אחרים במוסד עצמו, במצב כזה נעשה עיבוד לקורסים כמו הוספת בחנים, עבודות וביצוע התאמת תכנים ובהוראה במתכונת משולבת. סוג שני הוא של מוסדות המאפשרים לסטודנטים לקחת קורסי MOOC ולהכיר בהם כקורסי בחירה עם קרדיט.

רשימת המוסדות שעושים שימוש בקורסים של מוסדות אחרים:

שימוש מהסוג ראשון:

- האוני' העברית – הפקולטה לחקלאות משתמשת בשבע הרצאות מתוך קורס של אוניברסיטת קולומביה במסגרת blended learning בקורס הניתן בפקולטה. לא היה צורך בהסכם מוסדי עם אוניברסיטת קולומביה שכן הקורס שלהם היה פתוח לציבור ב Coursera.
- הקריה אקדמית אונו - מתקיימים קורסים דיגיטליים שפותחו גם על ידי מוסדות אקדמיים אחרים כמו גם קורסים שצולמו עבור מוסדות אקדמיים אחרים ועברו שינוי / שיפור על מנת להתאים את הקורס לצרכים האקדמיים של המוסד. בין קורסים אלו:
 - "המוסר שברצח" – קורס של אוני' הרווארד
 - פסיכולוגיה חברתית " הופק במקור בעבור המכללה האקדמית לחברה ואומנויות.
 - "מיומנויות מחשב לחשבונאים" הופק במקור בעבור מכון לב.
- יודגש כאמור, כי כל הקורסים המתוקשבים כוללים תמיכה מצד המרצים של מכללת אונו בסינכרון עם ההוראה המתוקשבת, כך שהקורס מועבר כמקשה אחת.

שימוש מהסוג השני:

- סמינר הקיבוצים- בשלוש השנים האחרונות מעודדים סטודנטים בפקולטה למדעי הרוח (במחלקה לאנגלית) לקחת במהלך לימודיהם קורס אחד של MOOC שניתן על ידי אחת האוניברסיטאות המובילות בעולם. בדרך כלל הם עושים זאת דרך Coursera. עד היום למדו קורס כזה קרוב ל-25 סטודנטים.
- מדרשת פיינברג (מכון וייצמן)- לפי מדיניות המוסד כל תלמיד שהינו תלמיד לתואר שלישי ראשי לקחת עבור נקודות זכות קורס Coursera אחד בלבד במהלך לימודיו, בכפוף למגבלות של וועדות ההוראה השונות.
- המרכז האקדמי רופין- במסגרת פיילוט בתכניות בתחומי הניהול ניתן לקחת קורסי בחירה מ Coursera בקרדיט של 2 נ"ז.
- מכללת עמק יזרעאל- בוחנים שיתוף פעולה עם אוניברסיטת חיפה.

רוב המוסדות העידו כי **לא ניכר הבדל באחוזי המעבר** בין קורסים פרונטליים לקורסים מקוונים ולדידם לא קיים הבדל כזה. בכמה מוסדות נעשו מחקרים בנושא.

דוגמאות למחקרים / איסוף נתונים :

- אוני' העברית - עשו מחקר שבדק את הנושא בקורס סטטיסטיקה שניתן גם באופן מקוון וגם באופן פרונטלי (לסטודנטים הייתה בחירה), ממצאי המחקר תומכים בגישה כי אין הבדלים בהישגים.
- אוני' חיפה – להבנתם, ההצלחה בקורסים דיגיטליים גבוהה מאחוזי ההצלחה בקורסים מקבילים הנלמדים בכיתה. מתכננים לקיים מחקר בנושא בשנת תשע"ז.
- מכללת פרס- עורכים השנה ניסוי, לפיו יקבעו את המדיניות.
- הטכניון- מקיימים מחקר מלווה לקורס חובה לתואר שני- אתיקה. במסגרת המחקר מראיינים סטודנטים. באביב 2016 בעקבות הראיונות נערכו שינויים בקורס (קידום למידה מבוססת אירועים והגשת עבודות).
- מכון לב- במסגרת התשובות לשאלון שלחו נתונים על ממוצע ציון סופי ואחוזי העוברים בשני הקורסים שהפכו בשנה האחרונה למקוונים לעומת הנתונים משלוש השנים שקדמו לכך. ניכר כי אין שינוי מהותי באחוזי ההצלחה, וניתן אולי לראות שיפור קל ברמת ההישגים והמעבר.
- מכללת ויצו- הקורסים שניתנו עד כה כללו פעילות מחקר (כמותית ואיכותנית) לבדיקת אפקטיביות מודל למידה מלאה מרחוק, במקביל נחקרו מודלים אחרים. השנה מתוכנן מחקר נוסף שיעסוק בלמידה מרחוק של שפת האנגלית.

באשר **למערכות הערכת יעילות/איכות הקורסים הדיגיטליים**, במרבית המוסדות לא פותחה מערכת ייעודית להערכת הקורסים הללו וכיום השימוש הוא לרוב במערכת הקיימת לקורסים הפרונטליים (סקרי הוראה וכו'). לצד זאת קיימת מודעות כי ישנו צורך במערכת שונה, וישנם מוסדות שפועלים לפיתוחה (פירוט במסגרת).

דוגמאות למערכות הערכה :

- גורדון - במהלך קיץ 2016 התבצע תהליך הערכת קורסים מקוונים שכלל בנייה ותיקוף מומחים של מחוון הערכה שהסתמך על מחוונים שונים להערכת קורסים מקוונים. מחוון זה עבר תיקוף מומחים שבמהלכו נבדקו שישה קורסים פעמיים על ידי ארבעה מעריכים. בעקבות הבדיקה, נערך דיון והמחוון עבר שינוי וקליברציה. בתהליך ההערכה, נבחנו 70 קורסים מקוונים. כל קורס נבדק על ידי שני מעריכים שונים והופק דוח אישי לכל מרצה על פי ממוצעי שתי ההערכות שניתנו.
 - עשרת הסעיפים שנבדקו: הצגה עצמית של המרצה, סילבוס ומטרות, בהירות מרכיבי הקורס, תקשורת ואינטראקציה עם הלומד, שימוש בכלים טכנולוגיים, שיעור סינכרוני, רכיבים בקורס, דרכי הערכה בקורס, חומרי לימוד המופיעים בקורס ושמירה על זכויות יוצרים.
- כנרת- שאלוני משוב מיוחדים לקורסים המקוונים (השונים בתוכן משאלונים על קורס פרונטלי). לפי דיווח המכללה, ממצאי המשובים מראים כי זוהי שיטת לימוד מוצלחת אשר מועדפת על הסטודנטים.
- הבינתחומי-כחלק מסיכום פיילוטים מרכזיים, היחידה לחדשנות בהוראה מגבשת דו"ח ניתוח והערכה, הנבנה על בסיס:
 - משובים דיגיטליים הנשלחים לכלל הסטודנטים של הקורס. שיחה עם קבוצת מיקוד של 4-5 סטודנטים. שאלון / שיחה עם מרצה הקורס.
 - הדו"ח מציג את עיקרי הממצאים ובסימו "תובנות והמלצות".

השאלות:

- מהו אחוז ומספר המרצים במוסד, אשר מלמדים לפחות קורס דיגיטלי אחד? (אם יש פילוח לפי תחומים אנה ציינו); מתוכם כמה עושים זאת לשימוש פנימי בלבד וכמה לשימוש פתוח יותר?
- האם קיימת מדיניות ספציפית לגבי תגמול של מרצים בקורסים מקוונים? אם כן, מהי?
- האם קיימת מדיניות כני"ל לגבי השפעה על חובות ההוראה של מרצים בקורסים מקוונים? אם כן, מהי?
- האם המוסד נותן מעמד מסוים למרצה בקורס מקוון (בפרט אם מדובר במי שאינו מרצה מן המניין של המוסד)?

התשובות:

בשאלת האחוז ומספר המרצים במוסד אשר מלמדים לפחות קורס דיגיטלי אחד, לא הייתה תשובה אחידה. במרבית המוסדות מדובר במספרים בודדים של מרצים (פחות מ-10), לעומת קיימים מוסדות שבהם מדובר בכמה עשרות, כמו במכללת אורנים, שבה כ-30 מרצים מלמדים לפחות קורס דיגיטלי אחד. (כאשר קיימות 51.7 משרות סגל בכיר³) מרבית המרצים המלמדים קורס כזה עושים זאת לשימוש פנימי בלבד.

- יש לציין כי מכללת בראודה דיווחו כי ישנה בעיה רצינית של חוסר היענות מרצים לפיתוח קורסים דיגיטליים ולכן הנושא לא מתקדם במוסד.

מדיניות תגמול מרצים מאוד שונה בין המוסדות. ישנם מוסדות בהם היא אינה קיימת או זהה פשוט לגמול על קורסים פרונטליים, ומוסדות אשר מכירים במאמץ ומתגמלים לפחות במהלך השנה הראשונה לפיתוח ולשימוש בקורס את המרצה.

דוגמאות למוסדות בהם קיימת מדיניות תגמול:

- מכללת אורט בראודה- עבור העברת קורס מקוון מלא בפעם הראשונה יתוגמל המרצה בהתאם לכללי התגמול עבור פיתוח קורס חדש. לאחר ארבע שנים שבו פועל קורס מקוון מלא יוכל המרצה להגיש הצעה לשדרוג הקורס ועריכתו מחדש. לאחר אישור הצעתו על ידי ראש המחלקה יזכה שוב לתגמול עבור פיתוח קורס חדש.
- מכללת ספיר- כאמור, שלחו אלינו את נוהל הוראה בקורסים מקוונים, סעיף 8 מגדיר תגמול מרצים. לפיו: עבור הוראת קורס מקוון המרצה זכאי לתשלום עבור הקורס בהיקף הנ"ז שהוא מקנה. בנוסף, המרצה שפיתח את הקורס- אם חבר סגל- זכאי להפחתת הוראה הגין הוראת קורס חדש. מרצה מן החוץ- גמול עבור קורס חדש. מהשנה השנייה ואילך- שכר רגיל בלבד. דגש- אם המרצה שמעביר את הקורס הוא לא המרצה המפתח- כבר מהשנה הראשונה יקבל שכר רגיל.
- סמינר הקיבוצים-המכללה מתגמלת באופן ספציפי את המרצים השותפים לתהליך הפיתוח של הקורסים הדיגיטליים המקוונים. לגבי שלב הפעלת הקורסים – המכללה תבדוק בשנת תשע"ז שני דגמי תגמול:
 - תוספת של 1/2 ש"ש למרצה שמעביר קורס דיגיטלי מקוון המוני עבור מעורבות נוספת באתר הקורס
 - ללא תוספת תגמול למרצה שמעביר קורס דיגיטלי מקוון המוני.
- אוני' חיפה – התגמול להוראת קורס דיגיטלי זהה לתגמול בעבור הוראת קורס רגיל הנלמד בכיתה.

לרוב אין השפעה או שלא צוינה השפעה על **חובות ההוראה** של המרצה כתוצאה מהעברת קורס כזה.

באופן גורף מעמד של מרצה של קורס מקוון זהה למעמד של מרצה במוסד.

³ נתונים ממאגר הסגל הממוחשב על פי דיווחי המוסדות לתשע"ו סמסטר ב'.

- סוגיה נוספת שעלתה תחת מעמד המרצים היא סוגיית בעלות זכויות הקניין הרוחני בקורס המקוון בחלוקה בין המוסד למרצה. ניתן לציין את מכללת ספיר, שבנוהל הוראה בקורסים מקוונים הגדירו את הזכויות. לפיהם הזכויות על הקורס הן בבעלותה הבלעדית של המכללה, והיא תוכל לעשות שימוש בקורס גם אם המרצה יסיים את עבודתו במוסד או שלא ירצה ללמד עוד את הקורס. קיימים עם זאת שני סייגים- האחד, אם מדובר בקורס שמזוהה במובהק עם המרצה, יהיה צורך בהסכמתו, השני- למרצה שמורה הזכות שימוש בתכני הקורס המקוון והוא יכול להשתמש בהם לצורך הוראה במסגרת אחרת.

אחר

מהם צרכי המוסד שלך בנושא? היכן יש לדעתך מקום להתערבות של מל"ג/גות"ת?

לשאלה זו ענו בעיקר באשר למקומם של מל"ג/גות"ת וצרכי המוסד נכללו בתוך זה.

מוסד מסוים כתב שלדעתו אין כלל מקום להתערבות מל"ג, אך זו היתה עמדה קיצונית ושונה. רוב המוסדות עסקו ברצון לתמיכה כספית בנושא, ובכיוונים נוספים מעניינים.

להלן פירוט אפיון מקום ותפקיד מל"ג/גות"ת לראיית המוסדות לפי חלוקה לשלושה ראשי פרקים: נושאי מדיניות, תמיכה/סיפוק/מימון משאבים ותשתיות, הובלת התחום ותיאום בין המוסדות.

נושאי מדיניות:

- הגדרה כיצד ניתן לשלב MOOCs בלימודים. בנוסף, הובלת תהליך מחשבה על אילו קורסים כדאי להמיר לקורסים מקוונים ואילו לא?
- הגדרת קריטריונים לקורס מקוון
- קביעת מדיניות באשר לכמות הקורסים המקוונים והיקפם בתכניות הלימודים.
- קביעת דרכי הערכה ומדידת איכות לקורסים מקוונים
- קביעת מדיניות תגמול מרצים
- פיתוח מדיניות בנוגע לזכויות יוצרים ובעלות על הקורס

תמיכה/סיפוק/מימון משאבים ותשתיות:

- תגמול המוסד ומרצים המפתחים קורס או מתן תקציב ייעודי לקורסים מקוונים.
- תמיכה בסיפוק תשתיות או פיתוח מרכז שיספק תשתיות למוסדות כמו חדרי צילום ועריכה וכו'.

הובלת התחום ותיאום בין המוסדות:

- כנסים וימי עיון בנושא (הנוגעים בעיקר בנושאי מודלים מומלצים, פדגוגיה, כלים וכו')
- הקמת מרכז ידע (מאגר משותף) הנוגע ל:
 - תהליכי בניית קורסים מקוונים
 - תהליכי המרה של קורסים פרונטליים
 - שיטות הוראה וכלים
 - Best practices ומודלים מומלצים של קורסים
- עידוד ויצירת שיתופי פעולה:
 - קורסים בין אוניברסיטאות- פיתוח, שימוש ושיתוף קורסים מובילים (שימוש משותף)
 - קורסים בין מכללות- פיתוח ושימוש משותף
 - שיתופי פעולה בין מכללות (מוסדות) למוסדות בחו"ל

הערות נוספות- מקרים מעניינים

- מכללת ספיר- תכנית טוליפ להכשרת מרצים לפיתוח קורסים בינ"ל- פיתוח של 26 קורסים בינלאומיים שבחלקם יתקיימו בפורמט למידה דיגיטלית.
- מכללת כנרת- משנה"ל תשע"ז פתחו תפקיד של רכזת קורסים דיגיטליים.

נכתב ע"י: מיה אלמוג, האגף לאסטרטגיה ובינלאומיות